

ISTORIE
SOCIETATE &
CIVILIZAȚIE

Nicoleta Roman este cercetător la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“ al Academiei Române, specialist în istorie socială, microistorie și istoria familiei și a copilăriei. A condus proiecte de cercetare finanțate de CNCS-UEFISCDI (București) și de CERGE – EI (Center for Economic Research and Graduate Education – Economics Institute; Praga) și a organizat evenimente științifice naționale și internaționale dedicate istoriei copilăriei. A editat volumul *Copilăria românească între familie și societate (secolele XVII–XX)*, Nemira, București, 2015, și a publicat mai multe studii în reviste și în volume colective din țară și din străinătate, dintre care cele mai importante sunt: „Living at the Edge of Society: Wallachian Orphans in Nineteenth Century Bucharest“, în Beate Althammer, Lutz Raphael, Tamara Stazic-Wendt (eds.), *Rescuing the Vulnerable. Poverty, Welfare and Social Ties in Modern Europe*, Berghahn Books, New York, Oxford, 2016; „Școlile sătești din Țara Românească: începuturi, obstacole și realizări (1831–1848)“, în Cătălina Mihalache, Leonidas Rados (eds.), *Educația publică și condiționările sale (secolele XIX–XX)*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza“, Iași, 2015; „A Dimension of Private Life in Wallachia: Violence Between Parents and Children (1830–1860)“, în *The History of the Family*, vol. 19, no. 2, 2014; „Le couple contesté. L'enlèvement dans les procès roumains (1800–1860)“ în Claude Gauvard, Alessandro Stella (eds.), *Couples en justice, IVe-XIXe siècle*, Publications de la Sorbonne, Paris, 2013.

NICOLETA ROMAN

„Deznădăjduită muiere n-au fost ca mine“

Femei, onoare și păcat
în Valahia secolului al XIX-lea

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Seria „Societate & civilizație“ este coordonată
de Constanța Vintilă-Ghițulescu

Redactor: Cătălin Strat

Coperta: Ioana Nedelcu

Tehnoredactor: Manuela Măxineanu

Corectori: Iuliana Glăvan, Andreea Niță

DTP: Iuliana Constantinescu, Carmen Petrescu

Tipărit la Paper Print – Brăila

© HUMANITAS, 2016

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Roman, Nicoleta

„Deznădăjduită muiere n-au fost ca mine“: femeii, onoare
și păcat în Valahia secolului al XIX-lea / Nicoleta Roman. –
București: Humanitas, 2016

Conține bibliografie

ISBN 978-973-50-5126-6

396(498.1)“18”

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

Cuprins

Doamnelor și domnilor... plecăciuni!	9
Argument	13
Partea I	
CUM ȘI DE CE DESPRE FEMEIE	27
Un trecut de norme și precepte	29
<i>Femeile în literatura bărbaților</i>	35
<i>De la Caracterurile lui Mumuleanu</i> <i>la caricaturile lui Orășanu</i>	36
„De prin lume adunate și iarăși la lume date“:	
calendarul popular, o oglindă a femeii	47
<i>A Bisericii glăsuire și a statului observațiune</i>	50
<i>Lege, judecată și judecători</i>	54
<i>Unu, doi, trei... săraci și bogați în catagrafi</i>	63
<i>Călători străini despre români</i>	67
Partea a II-a	
ÎN INTERIORUL FAMILIEI ȘI ÎN „GURA LUMII“	81
I Singure și sărace, la limita respectabilității:	
văduvele și orfanele	83
<i>A lua viața de la capăt în văduvie</i>	83
<i>Între desfrâu și ispășire</i>	85
<i>Condica de venituri și cheltuieli:</i>	
<i>gospodăria și afacerea unei văduve</i>	91
<i>Ultimul refugiu: mănăstirea</i>	96
<i>La începutul unei vieți: orfanele</i>	102
<i>Grijile și neajunsurile copilăriei</i>	103
<i>Norocirea măritişului</i>	111
<i>Văduvă cu nume de seamă, săracă și cu copii orfani</i> <i>la mila tuturor: Bălașa Mumuleanu</i>	116

II	Fără onoare, „răpită“ din amor.	124
	<i>Un obicei vechi</i>	124
	<i>Ce spunea legea?</i>	128
	<i>Cuplul, părinții și justiția</i>	132
III	Intrând și ieșind din casă	144
	<i>Casă, dulce casă</i>	144
	<i>Cuplul și amestecul rudelor</i>	149
	<i>Vecinii și „gura lumii“</i>	152
	<i>Căminul și cununa de rug</i>	156
	<i>Un cuplu destrămat și avaturile sale:</i>	
	<i>Marghioala Lențu și Alexandru Samurcaș</i>	165
	<i>Din nou prigonitori</i>	172
	<i>Numele femeii – numele familiei</i>	174
	<i>Furt din casă, furt din averea familiei</i>	177
	<i>În văzul și cu știrea tuturor: purtările rele ale Paraschivei, nevasta negustorului Petru Teodoru din Pitești</i>	183
Partea a III-a		
PREZENȚE FEMININE		
	ÎN CĂUTAREA RESPECTABILITĂȚII	189
I	Moașa. La sat și la oraș	191
	<i>Portretul unei femei, portretul unei meserii</i>	193
	<i>Contestarea și apărarea moașei</i>	199
	<i>Joița Cremen, Lizeta Gribman</i>	
	<i>și intrarea în slujbă la Craiova</i>	202
	<i>Ce alege statul?</i>	
	<i>Moașă româncă sau moașă de altă nație?</i>	208
II	Mamă efemeră, mamă cu salariu și mamă de împrumut	212
	<i>Experiență de „guvernantă“. Janeta Scodacek</i>	
	<i>angajată de familia Gheorgheovici la Rucșoreni</i>	213
	<i>Doică la particular</i>	222
	<i>Locul doicii în casa stăpânului</i>	226
	<i>Cu contract, la stat</i>	230
III	Femeie în slujbă la stăpân	238
	<i>Stăpâni și slugi</i>	241
	<i>Stăpân și slujnică. Apropieri nepermise</i>	248
	<i>Fuga de la stăpân,</i>	
	<i>o soluție pentru un trai mai bun</i>	252

IV Roabele din casă	256
<i>În casa stăpânului</i>	256
<i>Cuplurile mixte de pe moșia boierului</i>	261
Partea a IV-a	
PĂCAT DORIT, PĂCAT PLĂTIT	267
I „O faptă cu totul neomenească”: infanticidul	269
<i>De la păcatul trupesc la crimă</i>	269
<i>Corpul femeii și corpul copilului</i>	278
<i>Curmarea unei vieți – infanticidul</i>	284
II „Hai la baba, să te caute, să descânte...”	294
<i>Credințe, superstiții, obiceiuri și năravuri</i>	294
<i>De la descântece la escrocherie și de la unul la altul,</i> <i>în memoria colectivă</i>	305
<i>Reputație, comunitate și probe</i>	322
<i>Ce este și ce va fi</i>	325
III De pe stradă în bordel: prostituate, matroane și clienți	330
<i>Termeni, denumiri și „categorisiri”</i> <i>referitoare la prostituție</i>	331
<i>De la ignorare la recunoaștere</i>	334
<i>Cine-a pus cârciuma-n drum</i>	338
<i>Românca, evreul și țiganul</i>	343
<i>Prostituata, matroana și traficanțul</i>	344
<i>Povestea celor trei Marii</i>	350
<i>Purtate dintr-un loc în altul.</i> <i>Începuturile traficului uman</i>	352
<i>De la bal... la spital</i>	356
IV Furtul, la feminin	362
<i>A-l fura pe aproapele tău</i>	362
<i>Țigancă, la furat</i>	367
<i>Hoața în spațiul public. De la inițiere la recidivă</i>	369
<i>Tipologii și caracteristici ale furtului feminin</i>	379
Partea a V-a	
FEMEILE, PRIVIND SPRE O ALTĂ JUMĂTATE DE VEAC	381
Bibliografie	393

Doamnelor și domnilor... plecăciuni!

Cartea pe care o aveți acum în mână nu ar fi ajuns să capete forma actuală fără sprijinul celor din jur. La început a fost doar o teză de doctorat, care se găsește la Universitatea din București, dar apoi a suferit unele transformări. Discuțiile, dezbaterile și sfaturile pe care le-am primit m-au pus pe gânduri și, încet-încet, acea cercetare pur științifică s-a dezvoltat, s-a nuanțat și a crescut. Acum e o carte apărută într-o colecție care caută să privească spre trecut fără să facă rabat de la calitate, iar această ipostază nu poate decât să mă onoreze. Dar, să-i cunoaștem pe cei fără de care nimic nu ar fi, nimic nu s-ar povesti.

Așadar firul poveștii a stat în mâinile Constanței Vintilă-Ghițulescu. Cu volumul *În șalvari și cu ișlic...* a spart niște tipare și a îndemnat la reflecție, iar printre studenții care și-au pus întrebarea „Ce ar fi dacă am aborda astfel subiectele noastre?” m-am aflat și eu. Atunci, interesul meu se îndrepta spre teme care se întâlnesc și acum în carte, dar în timp s-au adăugat altele. Ar fi fost păcat să fi fost altfel, știind cât de vast este acest domeniu al istoriei femeii. Întâlnirea cu un specialist care știe ce înseamnă cercetarea amănunțită a unui document, dar care are și darul, rar, de a împărtăși din cunoștințele sale a reprezentat pentru mine un adevărat ajutor. Îi mulțumesc pentru răbdarea, înțelegerea și sprijinul pe care mi le-a acordat, chiar și atunci când încăpățânarea mea chiar îi dădea de furcă. Domnul profesor Marcel-Dumitru Ciucă mi-a arătat tainele scrierii chirilice și mi-a deschis, în acest chip, porțile spre vremuri în care altfel nu se poate pătrunde. A scrie despre secolele XVII–XIX fără a cunoaște cât mai bine un document ar fi o greșeală.

Îi mulțumesc pentru „chirilicalele“ învățate și pentru modul în care m-a ghidat prin hățișul documentelor de arhivă. Fără această „cheie“ nu mi-aș fi putut construi argumentația.

Domnul Adrian-Silvan Ionescu, boier velit al istoriei artei, a arătat îngăduință și sprijin pentru un tânăr istoric. Dumnealui m-a ajutat să mă apropiu de istoria celor mari pentru a putea construi istoria celor mici și astfel să ajung să prețuiesc și mai mult secolul al XIX-lea românesc. Nu-l pot uita pe domnul profesor Andrei Pippidi, care mi-a oferit sfaturi folositoare lucrării și care și-a continuat influența științifică începută cu un curs dedicat memoriilor și biografilor. Le mulțumesc tuturor.

Un rol important l-a avut frecventarea *Grupului de Reflecție asupra Istoriei Politice și Sociale* din cadrul Colegiului Noua Europă, coordonat de doi corifei ai istoriei sociale și ai științelor politice: Constanța Vintilă-Ghițulescu și Silvia Marton. Le mulțumesc nu numai pentru că m-au primit în acest grup, dar și pentru că au rămas pe baricade și l-au deschis cât mai multor cercetători. Au permis astfel o comunicare și un schimb de idei cu adevărat benefice.

Sfaturi și sprijin în elaborarea lucrării am primit, în diverse forme, de la Ramona Caramelia, Gheorghe Lazăr, Bogdan Mateescu, Andi și Cătălina Mihalache și Florina Manuela Constantin. Ei au privit critic, au clarificat unele nelămuriri, mi-au oferit un suport științific necesar. Georgiana Carabă a văzut greșeala acolo unde eu nu o vedeam, iar pentru noi două și manuscrisul acestei cărți, Parcul „Nicolae Iorga“ va avea întotdeauna o semnificație aparte. Le mulțumesc tuturor din inimă.

Ce ar fi istoricul fără arhive și arhiviști? Nu pot uita câteva persoane care au fost întotdeauna binevoitoare cu cercetătorul greu de înduplecat ce sunt: Marian Pele, Aurel Radu, Valentin Fuscan, Ion Hobeanu, Arcadie Bodale, Aleca Bogdan, Cătălin Botoșineanu, Mihai Mârza și Ina Chirilă. Lor li se alătură doamnele de la Secția Manuscrise a Bibliotecii Academiei Române și de la sediul central al Arhivelor Naționale din București.

La Editura Humanitas a existat încă de la înființare o încurajare a abordărilor inovatoare, iar prin seria „Societate & civilizație“ a colecției de istorie s-a dat șansa tinerei generații să demonstreze ceea ce știe și ceea ce poate. Transformarea unui text științific într-un text accesibil publicului larg a fost o adevărată provocare, dar nimic nu s-ar fi dus la bun sfârșit fără sprijinul doamnei Lidia Bodea, căreia îi mulțumesc.

Nu în cele din urmă, îi amintesc pe părinții și pe sora mea, care, deși s-au întrebat mai mereu ce-i cu „foile“ din jurul meu, m-au înțeles și m-au sprijinit. Îmi pare rău că uneori timpul și vremurile nu au fost mai darnice cu noi, dar îmi va rămâne mereu în gând și în suflet tot ceea ce mi-au oferit.

Tuturor – iar dacă am uitat pe cineva, rog să fiu iertată –, doamne și domni, adânci plecăciuni!

Argument

Aflată încă pe un teren insuficient explorat, istoria femeii din România se îndreaptă în ultima vreme spre preocupări din ce în ce mai diverse. Principala direcție de cercetare o constituie cadrul legislativ și statutul femeii în perioada contemporană. Mult mai puțin cercetate sunt cuplul, universul interior feminin, relațiile cu familia și cu comunitatea în ansamblul său. Discuția de față pornește de la femeie, ca reper, pentru a atinge temele familiei moderne și ale societății românești, și tratează rolurile pe care le îndeplinea în spațiul public și privat. Totuși, e nevoie de un avertisment. În paginile ce vor urma nu ne vom opri asupra feminismlui, ci asupra diverselor ipostaze care țin de istoria femeii. Lămurirea este importantă pentru că tot mai multe persoane tind să confunde cele două direcții de cercetare. A vorbi și a scrie despre femeie nu este întotdeauna sinonim cu a milita pentru drepturile acesteia, cu atât mai mult cu cât feminismul românesc a apărut în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și nu a avut amplexarea celui din Europa Occidentală. Decalajul temporal este semnificativ, dar, dincolo de acest aspect, țările române nu ofereau feminismlui un teren la fel de propice ca în Apus. Însă explorarea tuturor aspectelor acestui fenomen este de asemenea o necesitate, iar istoriografia recentă din alte spații culturale, în special din Statele Unite ale Americii, Canada și Anglia, a introdus și masculinitatea ca temă de lucru. De fapt, este vorba de o teoretizare și de o analiză întreprinse în interiorul unui domeniu mai larg, îndeobște cunoscut sub numele de *gender history*¹.

1. „Introduction: Conceptualizing Canada’s Gendered Pasts“, în Nancy Forestell, Kathryn McPherson, Cecilia Morgan (eds.), *Gendered Pasts*:

Fiecare gen este definit social și cultural, prin raportare la celălalt, printr-o opoziție care ține de manifestarea puterii sale. Ipostazele și rolurile imaginate pot fi multiple, iar bariera față de ce înseamnă o istorie a genului propriu-zis – în cazul nostru, a femeii – greu de sesizat. Pentru cei prea puțin familiarizați, dăm un exemplu din istoriografia franceză. În 1980, Catherine Fouquet și Yvonne Kniebihler lansau o istorie a mamelor și a maternității, analizată din Evul Mediu și până în zilele noastre. Peste zece ani, Jean Delumeau și Daniel Roche aveau să vină cu o replică într-o istorie a taților și a paternității în aceeași perioadă¹. Ambele demersuri erau realizate cu mult după ce „un istoric de duminică“, cum a fost numit la început Philippe Ariès, a realizat prima incursiune în copilăria de altădată². Cu alte cuvinte, totul a pornit de la copii pentru a se ajunge la părinți, de la categoria considerată pasivă la cea activă. Bineînțeles, o istorie a mamelor și o istorie a taților arată clar o delimitare de gen, care ține seama de atribuțiile asumate în cadrul familiei și de reprezentarea, pentru aceste roluri, în societate. Sunt lucrările franceze din anii 1980, respectiv din anii 1990, lucrări care merg exclusiv pe o direcție feministă, sau dimpotrivă, a masculinului revendicator? Și da, și nu. Aproape de la sine, fiind o cercetare direcționată, care analizează o perioadă foarte lungă, astfel de implicații nu pot fi excluse din moment ce, în final, se ajunge a se vorbi de drepturi civile în societate. În fond, în spațiul francez, femeile încep să-și ceară drepturile odată cu Olympe de Gouges, în 1791, când aceasta introduce termenul de cetățeană într-un text ce venea ca o contrapondere la *Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului* din 1789. Deși nu a fost acceptat, acest text arată care erau dezideratele femeii:

Historical Essays in Femininity and Masculinity in Canada, University of Toronto Press, Toronto, 2003, p. 5.

1. Catherine Fouquet, Yvonne Kniebihler (eds.), *L'histoire des mères du Moyen Âge à nos jours*, Édition Montalba, Paris, 1980; Jean Delumeau, Daniel Roche (eds.), *Histoire des pères et de la paternité*, Larousse, Paris, 1990.

2. Philippe Ariès, *L'enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime*, Plon, Paris, 1960.

de a fi recunoscută ca parte a națiunii, alături de bărbat; de a avea acces la instituțiile publice etc. Pentru spațiul românesc, la aproape un secol distanță, vor apărea și germenii feminis- mului, într-un proces evolutiv destul de întârziat în raport cu Franța. Însă interesul nostru nu se îndreaptă spre o istorie a femeii în perimetrul drepturilor cetățenești, ci spre ceea ce reprezintă ea până la acel moment într-o primă jumătate de veac; și nu oricare, ci al XIX-lea. Cu alte cuvinte, dacă Fouquet și Kniebiehler au realizat o imagine de ansamblu a maternității, incluzând momentele de dinainte și de după apariția femi- nismului, noi ne vom opri doar la prima perioadă. Am oferit acest exemplu și pentru că orice discuție despre istoria femeii, indiferent de spațiu, este puternic legată de rolurile principale acordate acesteia: de soție și de mamă. Din spațiul domestic pornesc toate celelalte roluri, fie asumate prin practicarea unei meserii, fie abandonate și negate, prin săvârșirea unor delictе.

Pentru lucrarea de față cele mai importante concepte sunt femeia și familia. Lucienne A. Roubin și Susan Dwyer Amussen¹ au adus printre primele clarificări ale ideii de gen. Principala idee a primei cercetătoare este legată de tutela masculină asu- pra femeii, ce, în opinia ei, este succesivă: de la tată la frate și, în cele din urmă, la soț. Doar văduva, adăugăm noi, poate scăpa într-o anumită măsură de această supraveghere. Susan Dwyer Amussen arăta că noțiunea de masculin/feminin afectează at- tudinea referitoare la muncă, comportamentul și relațiile sociale. Bărbații reprezintă latura activă și dominantă a societății, în timp ce femeile se situează la polul opus. Predicile și manualele de sfaturi (care în lumea ortodoxă sunt puține la număr) con- tribute la legitimarea sistemului de relații atât din interiorul familiei, cât și din cadrul interacțiunii sociale a indivizilor. În mediul rural, genul a constituit un element de identitate socială

1. Lucienne A. Roubin, „Espace masculin, espace féminin en commu- nauté provençale”, în *Annales. Économies. Sociétés. Civilisations*, 25, no. 2, 1970, pp. 537–560; Susan Dwyer Amussen, „Féminin/Masculin: le genre dans l'Angleterre de l'époque moderne”, în *Annales. Économies. Sociétés. Civilisations*, 40, no. 2, 1985, pp. 269–287.

mult mai important. Aici, vecinii discutau viața domestică, eșecul familial, abuzul exercitând o presiune asupra persoanei, care se vedea constrânsă la anumite acțiuni.

Tot într-o definiție a genului, Joan W. Scott¹ considera că acesta este o categorie analitică și un element constitutiv al legăturilor umane și al relațiilor de putere. În plus, această categorie este formată din patru mari niveluri, care însă nu acționează simultan: simbolurile culturale, conceptele normative, instituțiile sociale și identitățile subiective. Primele pot atinge forma miturilor reprezentative, iar un exemplu concludent în acest sens este imaginea Mariei Rosetti, cu steagul în mână, care, prin penelul lui Constantin Daniel Rosenthal, a început să fie identificată cu revoluția pașoptistă. Conceptele normative exprimă doctrinele religioase, politice și educaționale ale vremii și sunt interpretabile. Legislația, predicile, cărțile de sfaturi constituie literatura normativă, care, de cele mai multe ori, plasează masculinul și femininul în tabere opuse. Al treilea nivel, cel al instituțiilor sociale, nu trebuie restrâns doar la relațiile de rudenie, ci trebuie extins, pentru a putea atinge și câmpul educațional, al muncii și chiar al politicii. Identitățile subiective sunt importante, deoarece oferă informații despre transformările prin care trece persoana, de la cele fizice la cele psihice. Autoarea a ajuns, în cele din urmă, la concluzia că nu se poate vorbi de sfere separate, ci de legături și de interacțiuni între sexe, lumea femeilor fiind parte a universului masculin, o creație a acestuia din urmă.

Rolul femeii este de a asigura continuitatea numelui și de a garanta alianțele încheiate prin mariaj. În cunoașterea celui de-al doilea concept – familia –, istoriografia occidentală a avut un rol hotărâtor. Majoritatea specialiștilor au acceptat o împărțire a menajului în familia nucleară, sau conjugală, simplă (cuplul și copiii), și familia extinsă (părinții, copiii, bunicii). Peter Laslett a adus în discuție și familia multiplă, care presupunea

1. Joan W. Scott, „Gender: A Useful Category of Historical Analysis“, în *The American Historical Review*, vol. 91, no. 5, dec. 1986, pp. 1053–1075.

coabitarea mai multor familii în aceeași locuință, introducând criteriul locativ. La noi, foarte des întâlnită era această situație în cazul boierimii, care dispunea de posibilități financiare pentru a crea un cămin pentru mai multe generații. Cazul cel mai des întâlnit era cel al conviețuirii părinților vârstnici cu familia mezinului; încă din timpul vieții primii îi cedau dreptul asupra casei părintești și asupra pământului aferent, în schimbul îngrijirii¹. Peter Laslett va relua discuția în ce privește definirea familiei în 1972 cu o analiză comparativă², evidențiind și mai mult importanța criteriului locativ, care, în practică, aproape că o egala pe cea a consangvinității³. Insistând în special asupra modelului francez și asupra celui britanic, a făcut distincția dintre familie (*family*) și gospodărie (*household*), prima neimpli-când în mod automat o corezidență a membrilor în același spațiu, în timp ce al doilea indică preponderent un spațiu și o activitate domestică având legătură cu înrudirea. Familia este, în opinia istoricului britanic, definită în raport cu legătura conjugală, care trebuie căutată în fiecare grup pentru a fi definită astfel. Pentru a obține o imagine de mai mare acuratețe introduce trei paliere care țin cont de ambele criterii menționate anterior: gospodăria familiei simple, care include cuplul și copiii; gospodăria familiei extinse, din care fac parte și alte rude; gospodăriile familiilor multiple, reprezentând două sau trei cupluri înrudite⁴. Pe lângă aceste precizări, pe care le considerăm

1. În cutuma românească această practică era cunoscută sub numele de „dreptul mezinului“.

2. *Household and Family in Past Time. Comparative Studies in the Size and Structure of the Domestic Group Over the Past Three Centuries in England, France, Serbia, Japan and Colonial North America with Further Materials from Western Europe*, ed. Peter Laslett, Richard Wall, Cambridge University Press, Cambridge, 1972.

3. Didier Lett, *Famille et parenté dans l'Occident médiéval (Ve – XVe siècle)*, Hachette, Paris, 2000, pp. 3–4 afirmă că familia extinsă din Evul Mediu se apropia mai mult de accepțiunea dată de francezi termenului *parenté*, desemnând relațiile de consangvinitate care reunesc persoane cu un strămoș comun, ceea ce excludea relațiile prin alianță.

4. *Household and Family in Past Time...*, pp. 29–32.

necesare pentru lucrarea de față, Laslett a investigat termenul de locatar, arătând diversitatea relațiilor pe care acest termen le poate ascunde: servitori, chiriași, care provin din rândul rudelor sau/și al membrilor unei simple familii¹. Chiar dacă astăzi se încearcă reconsiderarea teoriei lui Laslett, noi o vom prelua pentru a reliefa (de)construirea unei intimități care ține cont mai ales de spațiul locuit, transformându-l în mod alternativ și inegal pentru toți cei implicați fie într-un avantaj, fie într-un inconvenient. În istoriografia occidentală asemenea teme sunt încontinuu completate, revăzute și regândite, astfel încât nu se poate vorbi de un punct terminus, ci doar de uși deschise către alternative complementare la aceleași cercetări.

În spațiul românesc, la aproape un deceniu după Revoluția din 1989, studiul Mariei Magdalena Székely a declanșat o analiză asupra familiei prin mai multe aspecte: consangvinitatea, alianța, conștiința genealogică, înrudirea artificială (adoptia) și solidaritatea². Înrudirea nu era determinată doar de legăturile de sânge și de cele matrimoniale, ci și de cele realizate prin înfiere sau prin înfrățire. Astfel, se ajungea la o consolidare a familiei care îi permitea acesteia să aibă o stabilitate și o unitate mai ridicate. În Moldova, discuțiile au pornit de la elementul genealogic într-o „școală” care poartă amprenta lui Ștefan Gorovei și a Mariei Magdalena Székely, în timp ce în Transilvania situația este cu totul alta. „Școala de la Cluj” are două abordări: una demografică, care se revendică de la lucrările lui Ioan Bolovan, și una antropologică, legată de numele lui Toader Nicoară. Dincoace de Carpați, întâlnim o altă direcție de cercetare, care, deși nu ignoră argumentul cantitativ în formularea ipotezelor, alege o abordare mult mai puțin tehnică. Dintre cei care au avut o înrăurire mai mult sau mai puțin importantă pentru cercetarea de față, excluzându-i pe cei care au ca interes feminismul, îi amintim, în ordinea în care au abordat subiectul,

1. *Ibidem*, pp. 36–39.

2. Maria Magdalena Székely, „Structuri de familie în societatea medievală românească”, în *Arhiva Genealogică*, vol. IV (IX), nr. 1–2, 1997, pp. 59–117.

pe Ștefan Lemny, Șarolta Solcan, Violeta Barbu, Constanța Vintilă-Ghițulescu, Alin Ciupală și Ionela Băluță¹. Pentru cercetarea secolului al XIX-lea reprezentative rămân ultimele trei nume, care abordează, într-o viziune diferită, istoria femeii într-un spațiu care pornește de la Țara Românească pentru a se opri la Vechiul Regat și la România antebelică.

Ineditul lucrării lui Alin Ciupală constă în faptul că s-a folosit și de surse considerate, în general, mai puțin credibile, precum literatura sau pictura, pentru a realiza o definiție a femeii. Acțiunea sa se înscrie într-o direcție nouă, promovată în Franța de Lucien Febvre², care vorbea despre documente morale, artistice și literare, arătând că ultimele trebuie tratate cu o oarecare rezervă, cele mai elocvente fiind primele, cele furnizate de arhivele judiciare. Având în vedere mai mult Vechiul Regat, accentul cade pe feminism și pe formele sale de manifestare (societățile de binefacere, asociațiile și organizațiile), iar autorul oferă și un studiu de caz: Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române. Personalitățile analizate, de la Dora d'Istria

1. Ștefan Lemny, *Sensibilitate și istorie în secolul XVIII românesc*, Meridiane, București, 1990; Șarolta Solcan, *Familia în secolul al XVII-lea în Țările Române*, Editura Universității din București, București, 1999; Ionela Băluță, Ioana Cârstocea, *Direcții și teme de cercetare în studiile de gen din România: atelier*, Colegiul Noua Europă, București, 2002; Violeta Barbu, *De bono coniugali: o istorie a familiei din Țara Românească în secolul al XVII-lea*, Meridiane, București, 2003; Alin Ciupală, *Femeia în societatea românească a secolului al XIX-lea între public și privat*, Meridiane, București, 2003; Constanța Vintilă-Ghițulescu, *În șalvari și cu ișlic. Biserică, sexualitate, căsătorie și divorț în Țara Românească a secolului al XVIII-lea*, Humanitas, București, 2004; Alin Ciupală (ed.), *Despre femei și istoria lor în România*, Editura Universității din București, București, 2004; Șarolta Solcan, *Femeile din Moldova, Transilvania și Țara Românească în Evul Mediu*, Editura Universității din București, București, 2005; Constanța Vintilă-Ghițulescu, *Focul Amourului. Despre dragoste și sexualitate în societatea românească (1750–1830)*, Humanitas, București, 2006; Alin Ciupală, Carol Căpiță (ed. coord.), *Istoria femeii din România în documente (1866–1918)*, Editura Universității din București, București, 2008.

2. Lucien Febvre, „Cum să reconstituim viața afectivă de altădată. Sensibilitate și istorie”, în *Introducere în istoria mentalităților colective*, antologie de texte realizată de Toader Nicoară, Presa Clujeană, Cluj-Napoca, 1998, pp. 48–68.